

ПРОБЛЕМА БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

© Баник О.Б., 2010

Досліджено й визначено основні проблеми безробіття в Україні, які виникли внаслідок світової економічної кризи. Обґрунтовано необхідність застосування дієвих методів та механізмів, які допоможуть відновити ринок праці, створять нові робочі місця, повернуть віру населення в краще майбутнє. Запропоновано певні шляхи покращення існуючої ситуації на ринку праці, наведено конкретні заходи з боротьби з безробіттям.

Ключові слова: безробіття, світова економічна криза, ринок праці, робочі місця, соціально-трудова політика держави на ринках праці.

THE UNEMPLOYMENT PROBLEM IN UKRAINE AND THE WAYS OF ITS RESOLVING

In the article investigated and identified the main problems motivations of labour which arise up on modern enterprises. Grounded necessity of application of motivational stimuli, as one of the most effective methods and ways of increase of competitiveness of domestic production. Certain ways which will help to promote the trust of worker to guidance are offered, will be instrumental in fruitful and high-quality work, will provide development and prosperity of business.

Keywords: unemployment, world economic crisis, labor market, workplaces, social and employment policy on the labor markets.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Однією з ознак соціального доброту і благополуччя населення є наявність робочих місць, де людина почуває себе комфортно, реалізує власний потенціал, здійснює повну самовіддачу трудових можливостей. Саме з метою бути корисним суспільству у майбутньому, кожна людина обирає собі професію – те, чим вона планує займатись, щоб приносити собі задоволення, користь родині та державі, і докладає до цього певних зусиль: здобуває освіту, розширює свій світогляд, формує сферу спілкування, притому бажає втілити усі набуті знання на улюбленій роботі. Але тут з'являється нова проблема: а де ж знайти цю улюблену роботу?

Сьогодні проблема безробіття, особливо, актуальна для України. Держава опинилася в складній ситуації, коли молоді люди, закінчуючи вищі навчальні заклади, не можуть влаштуватись на роботу, де гідно оцінять їхні знання; масові скорочення на державних та приватних підприємствах під час економічної кризи призводять до того, що населення втрачає віру в гідне майбутнє прийдешніх поколінь. Стан ринку праці та чисельність безробітних свідчать про потребу прийняття термінових і радикальних заходів, необхідних для вирішення проблеми зайнятості та

створення робочих місць. Наявна система допомоги безробітним не відповідає ситуації, яка склалася, та потребує докорінного реформування. Саме тому потрібно оцінити перспективний стан зайнятості, на основі чого можна виробити стратегію вирішення цього питання [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішенням проблеми безробіття, питаннями його наслідків займалися такі українські та іноземні вчені: А. Сен, Л. Вальнева, С. Йолкін, Н. Запхляк, В. Лоскутов, В. Близнюк, Д. Богиня, О. Грішнова, Н. Нижник, В. Князева, І. Розпутенко, В. Бакуменко, Т. Степура, А. Чухно, А. Пігу, А. Фрідман, Д. Філіпс, О. Хеффе, Г. Теренс та ін.

Цілі статті. Цілями публікації є систематизація умов, причин виникнення і поширення безробіття в Україні, виявлення тенденцій безробіття і його соціальних наслідків, визначення напрямків державної політики регулювання зайнятості, пошук шляхів, здатних стимулювати скорочення безробіття в сучасних економічних умовах.

Основний матеріал дослідження. Зниження безробіття стало одним з головних завдань, яке переживає суспільство. Ця проблема актуальна не лише в Україні, а й у всьому світі, адже яка б не була продумана та тактовна політика держави, сьогодні немає жодної країни, здатної заявити, що кожен громадянин може легко знайти ту роботу, яка принесе максимальний заробіток, підвищить статус людини, зробить її фінансово незалежною.

Для забезпечення гарантій безробітним Верховна Рада України ухвалила два базових закони у цій сфері, зокрема, в 1991 р. «Про зайнятість населення», та в 2000 р. «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття». Вони закладають законодавчу основу для вирішення проблем соціального захисту безробітних, надання їм певної матеріальної та іншої допомоги, а також створення умов для забезпечення їх роботою.

Закон про зайнятість дає детальне визначення поняттю “безробітний”, зокрема, ст. 2 передбачає, що безробітними визнаються працездатні громадяни працездатного віку, які через відсутність роботи не мають заробітку або інших передбачених законодавством доходів і зареєстровані у державній службі зайнятості як ті, хто шукають роботу, готові та здатні приступити до підходящої роботи [2].

Кількість безробітних – це абсолютний показник безробіття, що показує його розміри. Відношення кількості безробітних до кількості економічно активного населення – це відносний показник його поширеності, який називається ще рівнем безробіття [3].

Негативний вплив на розвиток українського ринку праці справила світова економічна криза, внаслідок якої велика кількість економічно активного населення України залишилась без роботи. Найбільшого скорочення зайнятості на початку кризи зазнали такі сектори, як промисловість та будівництво [4]. У табл. 1 наведена динаміка кількості зареєстрованих безробітних протягом 2009 р., розрахунок здійснений за даними Держкомстату України [5].

Проаналізувавши вищенаведену таблицю, можна помітити, що кількість зареєстрованих безробітних з кожним місяцем зменшувалась, так в січні чисельність людей, які не мали постійного місця праці, становила 900,6 тис. осіб, коли в грудні ця кількість скоротилась на 369 тис. осіб. Проте, така тенденція не є ознакою поліпшення економічної ситуації в Україні, а скоріше свідчить про збільшення міграції безробітної частини населення за кордон у пошуках робочих місць. Найнижчий рівень безробіття за цей період відзначався в Києві, а найвищий у Рівненській області [4].

Головними складовими ринку праці є сукупна пропозиція, що охоплює всю найману робочу силу та сукупний попит, як загальна потреба роботодавців в найманій робочій силі. Попит на робочу силу визначається кількістю та якістю робочих місць, які існують в економіці, функціонують та потребують заповнення. Пропозиція на ринку праці формується за рахунок кількості тимчасово незайнятих працівників. У зв'язку з нестабільною економічною ситуацією в Україні, протягом 2009 р. пропозиція робочої сили перевищила попит, ці співвідношення наведені у табл. 2 [5].

Таблиця 1

Зареєстроване безробіття в Україні у 2009 р.

Місяці	Кількість зареєстрованих безробітних			Середній розмір допомоги на одну особу за місяць, гривень
	тис. осіб		у % до населення працездатного віку	
	Разом	з них отримують допомогу по безробіттю		
Січень	900,6	670,9	3,2	604,42
Лютий	906,1	657,2	3,2	610,44
Березень	879,0	627,4	3,1	604,16
Квітень	808,8	579,3	2,9	612,22
Травень	736,3	544,7	2,6	619,68
Червень	658,5	500,7	2,4	622,44
Липень	606,9	483,4	2,2	632,10
Серпень	569,6	456,5	2,0	645,45
Вересень	542,7	426,4	1,9	651,84
Жовтень	508,4	399,4	1,8	651,68
Листопад	512,2	400,7	1,8	650,97
Грудень	531,6	408,6	1,9	655,56

Таблиця 2

Попит та пропозиція робочої сили в Україні у 2009 р.

Місяці	Кількість незайнятих громадян, які перебували на обліку в державній службі зайнятості, тис. осіб	Потреба підприємств у працівниках на заміщення вільних робочих місць та вакантних посад, тис. осіб	Навантаження на 10 вільних робочих місць (вакантних посадах), осіб
Січень	900,6	86,5	108
Лютий	906,1	78,5	118
Березень	879,0	84,5	106
Квітень	808,8	85,1	97
Травень	736,3	85,3	88
Червень	658,5	76,2	88
Липень	606,9	72,3	86
Серпень	569,6	72,8	80
Вересень	542,7	74,2	75
Жовтень	508,4	77,5	68
Листопад	512,2	75,4	71
Грудень	531,6	65,8	82

За словами президента рекрутингового порталу SuperJob Олексія Захарова, складна ситуація на ринку праці в Україні, що була характерна для 2009 року, збережеться й у 2010 році, хоча є і позитивні зрушення, пов'язані із зростанням кількості робочих місць в державі. Він також зазначив: «Незважаючи на дуже складну ситуацію у виробництві будівельних матеріалів саме ця галузь буде активно оживати і відкривати нові вакансії. Нову роботу в 2010-му році забезпечать і замовлення, пов'язані з будівництвом об'єктів для проведення Євро-2012, на 20% виросте кількість нових робочих місць від будівельних компаній, які зводять аеропорти, спортивні спорудження і туристичну інфраструктуру. Проте, залишиться досить складною ситуація на ринку праці в галузях, орієнтованих на експорт: металургійній, машинобудівній, хімічній та нафтопереробній. Їм із кризи не дозволяє вийти заборгованість експортерам по ПДВ, що досягла вже 20 млрд. грн. Також збільшиться й кількість заявок на банківські професії. У 2010-му активно будуть підшукуватися кризові менеджери, фахівці по роботі з позичальниками (проблемними кредитами), активно шукатимуть бухгалтерів, фінансових аналітиків, комерційних директорів. До 70% всіх вакансій в 2010-му році складатимуть фахівці в торгівлі. Потреба в них буде вищою, ніж в 2009-му, на 20%. Однак такі фахівці будуть потрібні в торгові центри широкого продажу споживчих товарів, а не в

автофірми чи компанії по збуту побутової техніки. Саме останні не матимуть потреби в нових кадрах – криза там буде тривати» [6].

Ступінь негативного впливу безробіття на стан у країні залежить від конкретних параметрів економічної ситуації. Щоб оцінити ступінь цього впливу, доцільно дослідити економічні і соціальні наслідки безробіття:

- скорочення обсягів виробництва валового національного продукту;
- зниження податкових надходжень до державного бюджету;
- зростання витрат на соціальну допомогу безробітним;
- знецінення наслідків навчання;
- масова дискваліфікація;
- посилення соціальної напруженості;
- зниження трудової активності [7].

У таких умовах політика держави на ринку праці має бути спрямована на скорочення рівня безробіття, тобто забезпечення можливості реалізації своєї трудової активності всім громадянам. Зайнятість у ринковій економіці не можна забезпечувати винятково через механізм ринку, тому для робітника продаж робочої сили, її ціна слугує єдиним джерелом фізичного існування. Продаж робочої сили не можна відстрочити, розтягнути, вибираючи сприятливіші умови співвідношення попиту та пропозиції. Затримка з реалізацією цього товару порушує питання про виживання робітника і його родини, і тому зміна кон'юнктури ринку прямо впливає на стабільність суспільства, підтримувати яку і покликана держава [8].

Державне регулювання ринку праці – система правових та організаційно-економічних заходів держави щодо забезпечення зайнятості, нормальних умов праці та раціонального використання робочої сили. Головним завданням механізму регулювання ринку праці та зайнятості населення є забезпечення ефективного використання наявної робочої сили для отримання максимального економічного і соціального ефекту [9]. Соціально – трудову політику держави в Україні наведено на рисунку.

Соціально-трудова політика держави на ринках праці [8]

Для регулювання ринку праці держава використовує економічні, адміністративні та правові важелі. Економічними важелями регулювання ринку праці й зайнятості населення є пільги підприємствам, що створюють додаткові робочі місця для громадських робіт, а також оптимізація заробітної плати робітників з урахуванням ціни мінімального споживчого попиту, допомоги у зв'язку з безробіттям на рівні фізіологічного мінімуму споживання та рівня заробітної плати й ціни робочої сили [9].

Світова економічна криза нанесла відчутний удар по ринку праці в Україні, внаслідок чого попит на працю катастрофічно знизився, здійснились масові скорочення та звільнення людей, відбувся перерозподіл робочої сили між секторами та порушення рівноваги в різних галузях виробництва, велика кількість людей втратила засоби для повноцінного та нормально існування. Найвразливішою верствою населення стала молодь, особливо випускники навчальних закладів без досвіду роботи, жінки, громадяни, що мають тривалу перерву в роботі, та громадяни з низьким рівнем кваліфікації й освіти. Безробіття завдало величезних втрат, які визначаються збитками у випуску продукції через недовикористану робочу силу, міграцією населення за кордон, моральним занепадом суспільства, постійним страхом зайнятих людей опинитися поза ринком праці. Зважаючи на всі вищенаведені умови, потрібно вжити термінові заходи, які допоможуть створити нові робочі місця, відновити обсяги національного виробництва, утвердити Україну, як державу, яка спроможна сама вирішувати власні проблеми.

У статті запропоновано такі шляхи та заходи з подолання безробіття в Україні:

1. Збереження кількості робочих місць за рахунок зниження податків для підприємств, внаслідок чого припиниться скорочення та звільнення персоналу.

2. Створення ефективної системи працевлаштування, яка ґрунтуватиметься на науковому осмисленні правових відносин, що виникають у цій сфері, правового статусу суб'єктів, їхніх прав та обов'язків, що надасть змогу громадянам знаходити робочі місця з гідною заробітною платою, комфортними та безпечними умовами праці.

3. Створення більшої кількості спеціальних центрів зайнятості, де кожен зможе дізнатись про перспективні галузі діяльності, пройти курси перенавчання й підвищення кваліфікації, проконсультуватись з висококваліфікованими спеціалістами стосовно того, як правильно проходити співбесіду з потенційним працедавцем, формувати стосунки з колективом, відчувати себе захищеним та потрібним на робочому місці.

4. Забезпечення державою можливості отримання підприємцями кредитів для розширення та переобладнання підприємства відповідно до сучасних потреб ринку.

5. Формування державної політики, спрямованої на стимулювання попиту на працю. Першочерговим напрямом реалізації цієї стратегії є стабілізація національної економіки, що створить надійне економічне становище для інвесторів та підприємців, де вони зможуть прогнозувати майбутні прибутки від інвестицій та сподіватись на довготривалий розвиток свого бізнесу.

6. Легалізація тіньового сектору економіки, де спостерігається поступовий відтік робочої сили, яку не завжди використовують адекватно.

7. Сприяння зайнятості молоді, яка ґрунтуватиметься на: професійній підготовці та перепідготовці декваліфікованої молоді, наданні субсидій для первинної зайнятості молодого покоління. Для забезпечення працездатності жінок з маленькими дітьми доцільно створити систему зайнятості з неповним робочим днем або зайнятості з можливістю виконувати роботу вдома.

8. Створення нових робочих місць у сфері малого бізнесу, який буде спрямований на всебічний розвиток різних галузей промисловості та виробництва. Так, наприклад, добре продумана програма розвитку туризму у малоперспективних карпатських регіонах, де населення займається винятково народним промыслом (гончарство, різьбярство, писанкарство тощо) зможе привабити велику кількість туристів, за рахунок чого розвиватиметься місцевість, покращуватиметься інфраструктура, місцеве населення отримуватиме прибуток за продані вироби ручної праці, збільшиться кількість робочих місць.

Зростання кризових явищ у національній економіці України останнім часом обумовило зменшення можливостей зайнятості. Загалом реакція українського ринку праці на світову

фінансову кризу демонструє прояви глибших і триваліших фундаментальних суперечностей, які формувалися у сфері зайнятості протягом усіх років незалежності. Світова криза лише посилила чинники диспропорцій у розвитку ринку праці, до яких належать професійно-кваліфікаційні диспропорції попиту і пропозиції робочої сили, неповне використання зайнятої робочої сили, стабільно високий рівень малопродуктивної неформальної зайнятості, невідповідність галузевої структури зайнятості потребам інноваційного розвитку економіки [1].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Безробіття – економічна категорія, яка показує економічні відхилення з приводу вимушеної незайнятості працездатного населення. Зокрема американський економіст І.Оуен говорить про безробіття так: «Безробіття породжується тоді, коли ринок праці не бажає поглинути осіб, які здатні і бажають працювати. На ринку праці порушений баланс між попитом і пропозицією». За українським законодавством безробітними визнаються громадяни, що не мають роботи і заробітку, зареєстровані в органах служби зайнятості, шукають роботу і готові до неї приступити [3].

Безробіття є однією з найбільших соціально-економічних проблем вітчизняної економіки. Високий рівень безробіття в країні призводить до морального занепаду суспільства, люди розчаровуються в дієвості законодавчої бази, відбувається відтік робочої сили за кордон, за таких умов молоде покоління не може реалізувати свій власний потенціал, втрачається професіоналізм та трудові навички економічно активного населення. Ця проблема призводить до того, що в країні підвищується рівень злочинності, адже щоб мати можливість хоч якось існувати люди здійснюють непередбачувані вчинки, які потім можуть мати катастрофічні наслідки.

Сьогодні одним із методів відновлення економічної ситуації в Україні є боротьба з безробіттям. Саме держава повинна приймати радикальні методи, розробляти дієві механізми, приймати відповідні закони, які допоможуть вийти із складної ситуації найближчим часом. Щоб розширити зайнятість та поліпшити її якість, подолати високе безробіття, зменшити соціальне та економічне напруження в Україні, вирішальним моментом державної політики зайнятості повинен бути добре зважений вибір заходів, які потрібно розробляти і впроваджувати в комплексі з макроекономічною, регіональною, мікроекономічною, політичною, освітньою та соціальною політикою.

Запропоновані в цій статті шляхи подолання безробіття допоможуть відновити українську економіку, забезпечать збільшення кількості робочих місць, нормалізують складну ситуацію на ринку праці України, здійснять соціальну захищеність населення, відновлять прагнення людей постійно вдосконалюватись та самореалізовуватись.

1. Лех Г.А. Шляхи подолання безробіття // Науковий вісник НЛТУ. – 2010. – № 20..3. – С. 300–305.
2. Закон України „Про зайнятість населення” від 1 березня 1991 р. № 803-ХІІ // В редакції Закону № 662-IV від 03.04.2008 р. – С. 6.
3. Буряк П.Ю., Кар пінський Б.А., Григорєва М.І. Економіка праці та соціально-трудова відносини: Навч. посібник. – К.: Центр навч. літ., 2004. – С. 57–61.
4. Федоренко В.Г. Ринок праці в Україні та економічні тенденції в умовах світової економічної кризи // Економіка та держава. – 2009. – № 1. – С. 4–5.
5. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] //– Офіц. видання. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
6. Ринок праці в Україні в 2010 році [Електронний ресурс] //– Офіц. видання. – Режим доступу: <http://www.management.com.ua>
7. Гальків Л.І. Втрати людського капіталу України: чинник безробіття // Економіка і регіони. – 2009. – № 2. – С. 110–113.
8. Єсінова Н.І. Економіка праці та соціально-трудова відносини: Навч. посібник. – К.: Кондор, 2004. – С. 167–168.
9. Гриневич С.С. Важелі державного регулювання ринку праці в Україні // Науковий вісник НЛТУ. – 2006. – № 16..3. – С. 141–144.